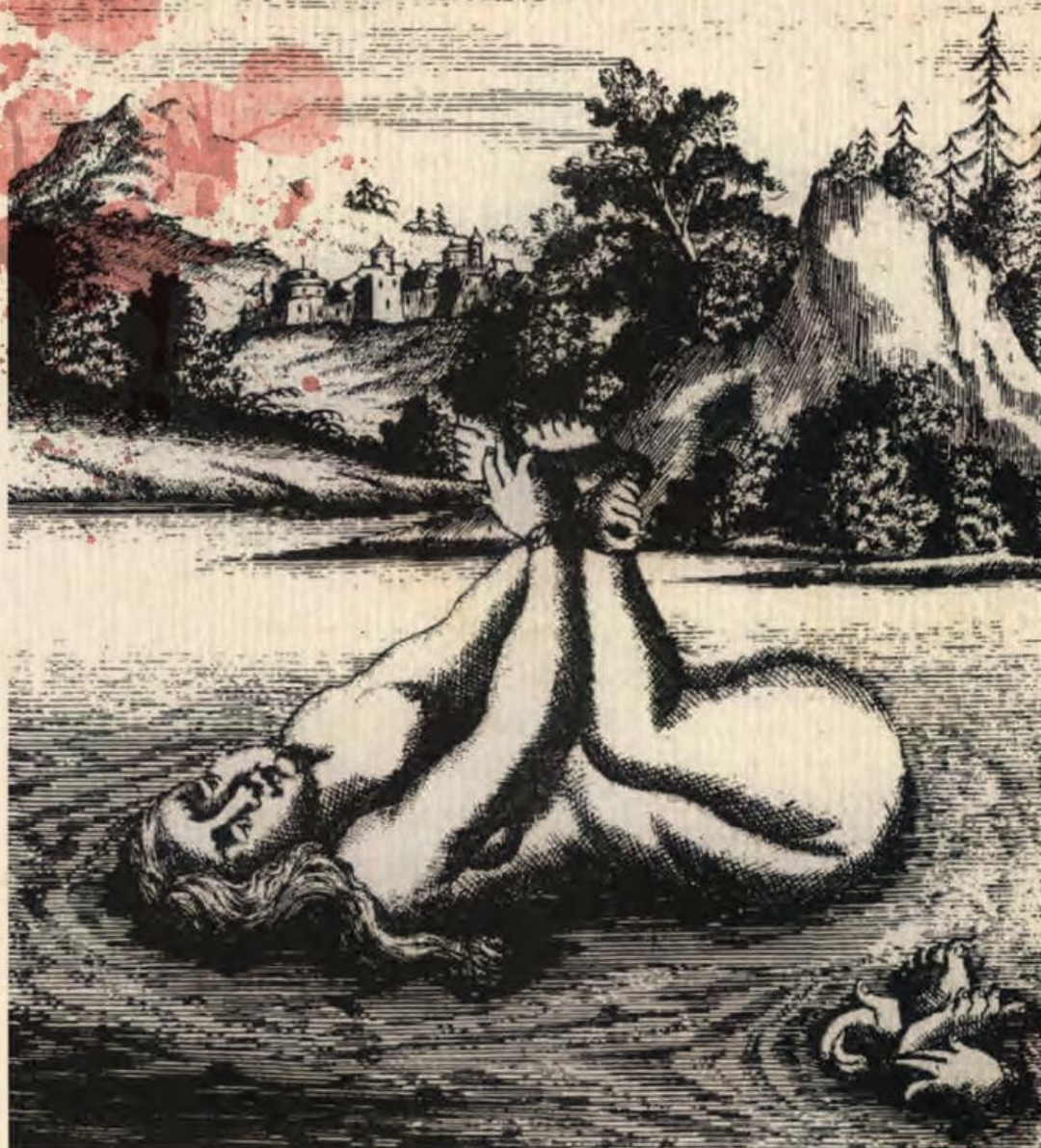

DOKUMENT

EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 3:10

MÅNDAG 20 JULI

Häxhysterin

TOLV SIDOR: Jakten på häxor under 1600-talet innehåller Sveriges hittills största massavrättning – och en kvinna som vägrade erkänna

■ ■ Under åtta fruktansvärda år förvandlades Sverige till ett gatlopp för anklagade kvinnor.

■ ■ Angivarna kom inte sällan från den egna familjen där barnen pekade ut och männen valde att titta bort.

Häxsabbat på Blåkulla.
Gravyr av Michael Herr 1620.

■ ■ Häxjakten 1668–1676 innehåller Sveriges hittills största kända massavrättning men också en kvinna som valde att inte

erkänna trots att lågorna dansade kring hennes fötter. En kvinna som genom motstånd bidrog till att galenskapen äntligen fick ett slut.

Det var tolvåriga masshysterin att

Nitt i centrala Stockholm utspelades det som blev avslutningen på de svenska häxprocesserna. En varm

sommardag i början av augusti 1676 fördes Malin Matsdotter från häktet till den offentliga avrättningsplatsen på Hötorget. Där steg röken från bälet som kom att bli ett av de sista i Sverige – på samma plats där blomsterhandlare och biobesökare i dag håller till.

Malin Matsdotter kallades "Rumpare-Malin" eftersom vittnen regelbundet berättade att hon åkte med rumpen först på sin färd till Blåkulla. För det var till Blåkulla hon var på väg om nätterna, i sällskap med *den onde själv* och med mål att förlusta sig i sexuella lekar och förvrida sinnet på kristna barn.

Nu tog hon sina sista steg fram mot det brinnande bälet. En stor skara människor hade samlats i värmen för att se den 63-åriga kvinnan dra sin sista suck och samtidigt erkänna att hon visst hade slagit sig i lag med djävulen.

Men Malin vägrade och lät sig sakta tas av lägorna.

"Rumpare-Malins" öde är på många sätt en typisk berättelse från de fasansfulla åttio år mellan 1668 och 1676 som kom att kallas "Det stora oväsendet". Visst hade invånare i Sverige även tidigare dömts för troldom och häxeri, men det var nu som det fullständigt spårade ur. Av de cirka 400 personer som avrättades i landet efter anklagelser om troldom fick 300 fick sätta livet till 1668–1676, enligt forskare.

Att allmogen trodde på tomtar, troll, vittror och annat okristligt var inget nytt, men nu kolliderade denna värld med den officiella kristendomen på ett tydligare sätt än förut. Detta retade upp kyrkan som slogs mot det prästerna kallade "den hedniska tron" ute på landsbygden.

Faktum är att de svenska kungarna under 1500-talet inte var speciellt intresserade av åka runt och jaga häxor utan ägnade hellre sin tid åt att planera landerövringar och att kräva in skattepengar av bönder.

Allt kom dock att förändras 1608.

Karl IV, son till Gustav Vasa och far

till Gustav II Adolf, hann under sin förhållandevis korta tid vid makten instifta en ny häxlag som banade väg för häxprocesserna. Gamla testamentets lag infördes som tillägg till de vanliga lagarna. Andra Mosebokens påbud att "en trollkona skall du inte låta leva" och senare "var och en som beblandar sig med något djur skall straffas med döden" kom att spela stor roll vid häxjakten.

Nu blev det fritt fram för människor att kasta anklagelser mot varandra, ivrigt påhejade av kyrkans maktsökande präster. Lagen talade sitt tydliga språk och Bibelns ord om att de som gör sig skyldiga till dessa styggelser ska "utrotas ur sitt folk" gav skäl nog att slipa knivarna.

Ännu skulle det dock dröja innan blodet började flyta.

Den fruktsvårda häxjakt som pågick i Sverige och som fick sitt slut med "Rumpare-Malin" började på allvar i Dalarna 1668. Och det var den tolvåriga dalkullan Gertrud Svendsdotter från Älvdalen som fick masshysterin att starta.

Gertrud sades ha magiska krafter och andra barn bedyrade att de sett henne gå på vattnet med sina getter. När tolvåringen senare förhöordes av befälningssman Johan Arvidsson började hon långsamt nysta ihop en historia som fick hela bygden att förfäsmas.

Gertrud kom ursprungligen från Lillhärdal i Härjedalen där en piga, Märet Jonsdotter, lärt henne att komma i kontakt med djävulen själv. Senare hade Gertrud farit till Blåkulla för att dansa med satan och resan dit gick på en fläckig ko som tillhörde husbonden.

Dessutom hade hon vid flera tillfällen tagit med sig små barn som skrivits in att för resten av livet tillhöra djävulen.

Älvdalens socken var i chock och hysterin spreds mellan gårdarna kring Österdalälven.

Gertruds far, den svage och sjuklige Sven Hwass, visste inte bättre än att följa med i lögnernas spår och bekräftade att han såväl ägde en fläckig ko som att han ridit på den över himlavalvet till Blåkulla.

Nu riktades alla blickar mot pigan Märet Jonsdotter som varit den som fört unga Gertrud in i helvetet genom att låta henne träffa djävulen. Under förhören

nekade Märet ihärdigt, men den uppretade folkhopan fann flera bevis för att pigan var i lag med den onde.

Ett tydligt tecken på troldom under den här tiden var att de skyldiga hade ett ärr eller märke på någon av finger-spetsarna. Detta skulle ha uppstått när djävulen skar i deras finger för att låta dem skriva in sig i hans speciella svarta bok.

Märet hade just ett sådant märke på lillfingret och kunde dessutom redogöra för hur hon fått sina kunskaper i att bota bland annat gikt. Det räckte för att peka ut Märet som häxa.

Under rätttegången trädde Märets yngre syster fram och bekräftade att Märet var en häxa som tvingat systemen till Blåkulla, där också systemen haft samlag med djävulen. Stämningen i den trånga rättssalen var upprörd men den anklagade Märet höll sig kall och upprepade att det var de andra som var svaga gentemot Gud, inte hon.

När domen föll var detta inget som Svea hovrätt tog någon hänsyn till.

Man arbetade dessutom fram en grym plan för att få Märet att erkänna. Med jämna mellanrum skulle hon föras ut till avrättningsplatsen i tron att hennes sista stund var kommen. Där och då fick hon veta att ett erkännande skulle ge henne rätt till nattvarden och en chans att komma till himlen efter avrättningen.

Men Märet vägrade erkänna och togs tillbaka till fängelset.

I fyra år försökte präster och lagmän med tukt och tortyr få henne att medge sitt band till djävulen, men utan någon som helst framgång.

Till slut tröttnade Svea hovrätt och beslutade att Märet skulle avrättas trots att hon inte erkänt. Vittnesmålen från barnen och märket på lillfingret var bevis nog.

Så kom det sig att Märet Jonsdotter halshöggs tillsammans med fyra andra kvinnor i närheten av Lillhärdals kyrka. En av dem som föll för skarprättarens svärd var Märets yngre syster som trots att hon sade sig ha blivit tvingad till Blåkulla inte undkom med livet i behåll.

De gamla häxprocesserna hade nu börjat på allvar och nästa fasansfulla jakt skedde i Mora.

Samtidigt hade dal-

karlarna i ren panik krävt en troldoms-kommission från statsmakten i Stockholm och regeringen svarade med att skicka en sådan till Dalarna.

Sent på kvällen den 12 augusti 1669 anlände riksrådet Lorentz Creutz tillsammans med ytterligare 14 män till Mora för att ta tag i "troldomsproblemet". Inte mindre än 3 000 personer samlades utanför kyrkan nästa söndag för att höra påbuden från Stockholm.

Nu skulle häxorna jagas fram och halshuggas en gång för alla!

Hundratals vuxna och barn förhöordes och de som till slut pekades ut hade redan före förhören rykten om sig att vara trollpackor. I de fall en person från en ansedd släkt eller familj pekades ut, avskrev kommissionen påståendet som nonsens.

Efter att dammet lagt sig och kommissionen kommit fram till sitt beslut, meddelades att i Mora socken fanns 23 häxor och att alla skulle dömas till döden. Kvinnor och mödrar separerades från barn, män och släkt.

Avrättningarna genomfördes den 24 augusti 1669 och bålen låg ute på en sandbank i älven. På stranden samlades tusentals åskådare för att se häxorna halshuggas och sedan få sina kroppsdelar slängda på bälet.

Prästen Georg Moraeus skildrade det i en skrift och konstaterade att "synder-skorna gingo alla fort utom de båda sista som började något jämnra och gruva sig".

Medan de tre stora bålen brann i den soliga och klara sommardagen piskades 148 barn med ris. Även om de var oskyldiga hade de trots allt träffat djävulen i Blåkulla och med sex till 30 slag var skulle de renas från det onda.

Nassavrättningen på flodbanken i Mora fick stor internationell uppmärksamhet, inte minst i Tyskland där häxjakten skördade flest offer i Europa.

En konstnär avbildade Morabålen men i sin konstnärliga frihet målade han häxorna levande på elden, vilket inte stämde med verkligheten. I själva verket brändes ytterst få häxor i Sverige på bål, de flesta halshöggs och slängdes därefter i lägorna.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Tidslinje

1487 Boken "Häxhammaren" kommer ut och beskriver i detalj hur man hittar och plågar häxor.

1492 Erik Claesson avrättas som första dokumenterade troldoms-fallet i landet.

1550 Lasses Birgitta på Öland bränns på bål för häxeri.

1608 Karl IX tar in biblisk lag jämte de gamla landslagarna i rättskipningen och öppnar därmed för häxprocesserna.

1668 Märet Jonsdotter anklagas och avrättas. Nu börjar den stora häxjakten på allvar. Den första stora massavrättningen av häxor äger rum i Mora den 24 augusti.

1676 71 personer avrättas i Torsåker i Ångermanland i det som än i dag är svensk historias största massavrättning i fredstid. Malin "Rumpare-Malin" Matsdotter bränns på bål i Stockholm, det enda kända fallet av bålbränning under häxjakten 1668–1676.

1704 Anna Eriksdotter blir den sista i landet som avrättas för häxeri.

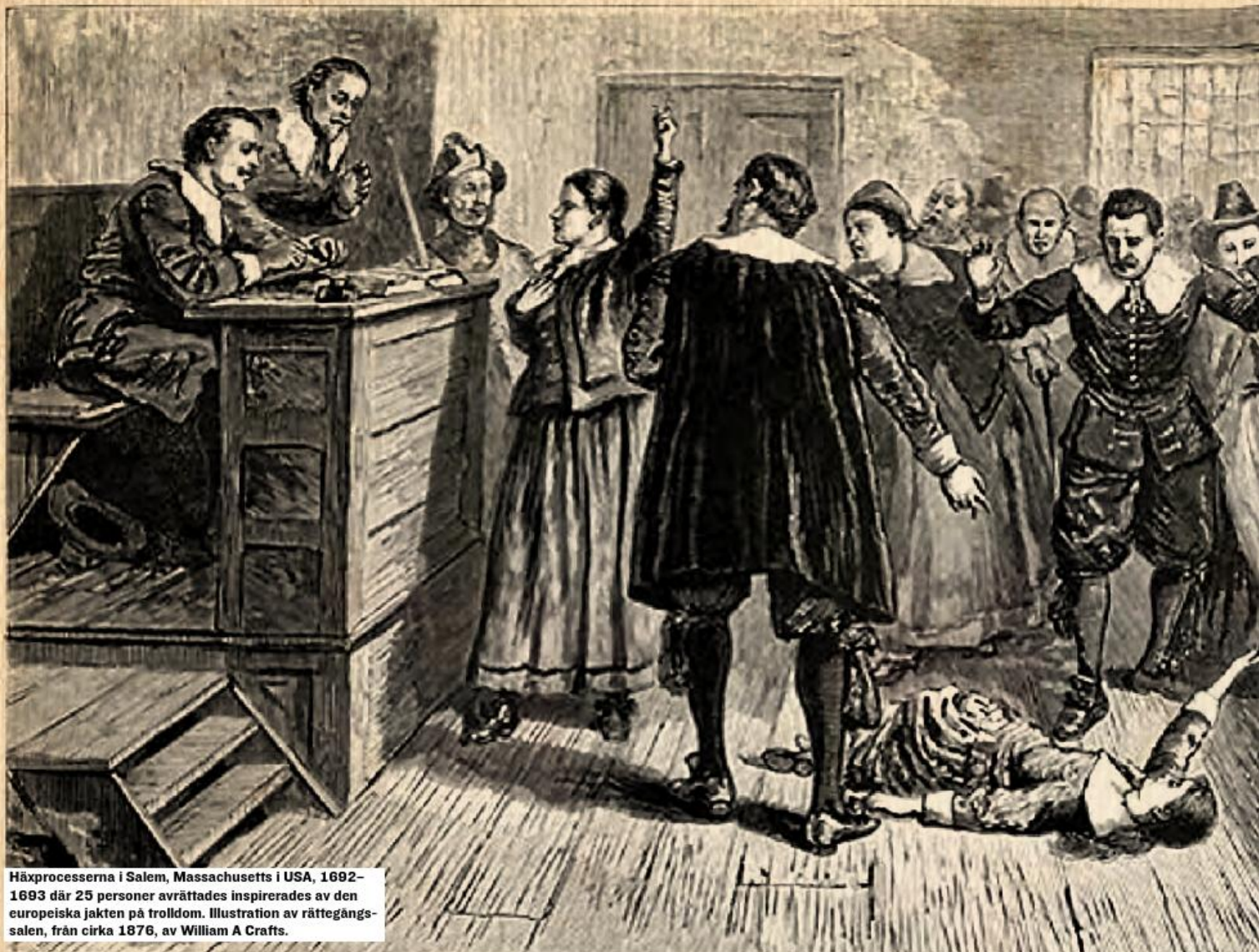
1757 18 personer i Dalarna frias i det som ses som landets sista häxprocess.

1779 Döds-straffet för troldom och häxeri avskaffas. **18 personer frias i den sista häxprocessen**

Gertrud som fick starta i Dalarna

Tysk illustration av okänd konstnär inspirerad av avrättningen av häxor i Mora 1669. Bilden är inte sanningsenlig eftersom kvinnorna, med få undantag, inte brändes levande.

Häxprocesserna i Salem, Massachusetts i USA, 1692-1693 där 25 personer avrättades inspirerades av den europeiska jakten på trolldom. Illustration av rättegångssalen, från cirka 1876, av William A Crafts.

På Bålberget kulminerade de massaker, den största massav

Fortsättning från föregående uppslag

Målningen kom emellertid att skapa bilden av Sverige som ett land fyllt av häxor och spelade en stor roll vid häxprocessen i Salem i Massachusetts i USA där 25 människor avrättades efter en process som inspirerades av den europeiska jakten på trolldom.

★★★

Nåret Jansdotter, "Rumpare-Malin" och de andra kvinnorna som pekades ut som trollpackor och häxor hade alla en sak gemensamt – de dömdes utan bevis men med barn som vittnen till deras Blåkluffärder.

Just barnen kom att spela en stor roll i de svenska häxprocesserna och det särskiljer Sverige från övriga Europa.

När paniken spred sig bland byborna var barnen inte sena att rikta anklagelser mot de kvinnor som ansågs ha speciella krafter och band till djävulen.

Rena tävlingar uppstod om vem som kunde ange flest och få flest avrättade. Inte sällan var det en ekonomisk aspekt inblandad.

Det fanns till och med speciella visgossar som gick från by till by och pekade ut kvinnor som häxor. Visgossarna arbetade på uppdrag åt prästerna och kunde under söndagsförmiddagen stå utanför kyrkans portar och granska kvinnor som gick in i och ut ur Guds hus. För sitt jobb fick de mat och husrum och möjligen en liten slant innan de drog vidare till nästa socken.

När en kvinna väl var misstänkt för att vara häxa fanns det flera sätt att få henne dömd till döden. Enklast var att

tvunga fram ett erkännande genom predikan ur Bibeln, men hjälpte inte det var kommissionen och rätten inte sena att använda tortyr.

Redan 1487 kom boken "*Malleus Maleficarum*" eller Häxhammaren, som den kom att kallas. Jacob Sprenger och Heinrich Kramer, två dominikanska inkvisitörer, hade här skapat en handbok som beskriver hur man upptäcker och torterar en häxa. Boken kom att spridas och användas över hela världen. Häxhammaren slår fast att kvinnan intellektuellt är underlägsen mannen och allmänt klen i sin natur – och därför mer mottaglig för satans lockelser.

Författarna menar visserligen att det var önskvärt med bevis, men även allmänt spridda rykten räckte för att döma. Dessutom uppmuntrade Häxhammaren till tortyr av de oskyldiga kvinnorna.

Användning av rödglödgat järn ansågs vara speciellt lämpligt.

Ett av de mer kända sätten att avgöra om den utpekade var en häxa var det så kallade vattenprovet. Man band då kvinnans händer och fötter samman och slängde ned henne i vattnet. Flöt kvinnan var hon en häxa. Sjön hon var hon oskyldig. Vattenprovet användes dock sparsamt under den svenska häxjakten. De flesta dokumenterade fallen finns framför allt i Bohuslän och Småland.

★★★

STorsåkers socken i Ångermanland bor i dag cirka 3 000 personer. Landskapet präglas av fält, vattendrag, skog och berg. En av höjderna invid Ångermanälven bär dock på en ruskig hemlighet, kanske den

Tre häxor bränns på bål i Baden, Schweiz. I Sverige var detta straff mycket sällsynt och förekom bara en handfull gånger. De flesta häxor i Sverige halshöggs innan de brändes. Bilden visar en illustration från samlingen "Wickiana", sammanställd av den schweiziske prästen Johann Jakob Wick (1522–1588).

n åtta år långa häxjakten i en rättningen i fredstid i Sverige

blodigaste i Sveriges historia. På Bålberget kulminerade den åtta år långa häxjakten i en massaker, som är den största massavrättningen i fredstid i Sverige.

I mars 1674 bildade kung Karl XI en speciell trolldomskommission som skulle utreda de hedniska riterna i Ångermanland. Guvernör Carl Sparre ställde sig visserligen tveksam till uppdraget, men gjorde ändå som kungen befälde. Hans 25 man starka kommission innehöll teologer, präster och lagmän.

Dessutom ingick två bödlar som senare skulle återvända från Torsåkers socken med stelnat blod på händerna.

Proceduren följde samma upplägg som i Dalarna med hundratals förhör från morgon till kväll.

Vittnen, precis som tidigare var de flesta barn, kunde redogöra för hur

kvinnorna skrivit kontrakt med satan och flugit till Blåkulla.

Redan samma höst avrättades 40 personer i och kring Härnösand, 35 kvinnor och fem män. Två av kvinnorna var dock gravida och tilläts först föda barnen innan de mötte sin baneman.

Carl Sparre skrev efter slakten i Härnösand ett brev till kungen där han försynt undrade om man inte skulle visa skonsamhet med tanke på det stora antalet anklagade.

Karl XI svarade dock kallt att några förmildrande omständigheter inte fanns. Om så behövdes var tortyr legitimerat av kungen själv.

Detta i kombination med en alldeles särskilt brutal präst vid namn Laurentius Hornaeus gjorde händelserna i Torsåker till ett makabert skådespel under våren och sommaren 1675.

Hornaeus var nyutbildad präst vid Uppsala universitet och hade gift in sig i ett eget pastorat i Torsåkers socken.

En första bekräftelse av Laurentius grymhet kom när hans egen mor, änkan Elisabeth, anklagades för häxeri och senare halshöggs och brändes. Att hon fött två söner som båda blivit präster spelade ingen roll eftersom det ingick i den svenska häxjakten att barn angav sina egna föräldrar.

Laurentius gjorde inget för att få sin egen mor friad och var fast i övertygelsen att leta upp var och en av de häxor som gick runt i hans pastorat.

Hornaeus blev känd för sin grymma metod att tvinga fram anklagelser ur barn. Om de inte berättade det han ville höra tog han med dem ut på isen under den kalla vintern 1674–1675 och högg ett hål stort nog för ett barn. Han hissade

sedan ned barnet i livremmen i det iskalla vattnet tills barnet plötsligt kom ihåg vad det hade sett.

★★★

Sundra år efter Laurentius grymma skräckvalde i Torsåker skrev hans eget barnbarn, Jöns Hornaeus, en ångestfylld vitbok om det hemska som hände i socknen.

Där beskrev Jöns hur barnen "genom slika hårda medfarter voro hälsolösa i all sin tid" efter farfaderns behandling.

Men det var inte barnen som drabbades hårdast av Laurentius Hornaeus, trolldomskommissionen, kung Karl XI och folkets vrede.

Häxpaniken var nu monumental.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

”De flesta av oss skulle faktiskt ha anklagat varann och dragits med i hetsen”

Fortsättning från föregående uppslag

Under tre veckor förhöordes, anklagades och dömdes hundratals i Torsåkers socken.

Det var ett avsteg från den gängse ordningen som gjorde processen i Ångermanland speciell. Normalt upphävde hovrätten trolldomskommissionens domar och ett stort antal kvinnor gick fria från dödsdom.

Men i Torsåker hände något. Ivrigt påhejad av den ondskefulle prästen Laurentius samt efter dekret från kungen att finna en definitiv lösning, beslöt kommissionen att inte gå vidare till högre instans.

Därmed skulle alla de 71 som dömdes i Hammars gästgiveri också avrättas. Datumet sattes till den 1 juni 1675 och plansen var höjden som senare kom att kallas Bålberget eller Häxberget.

Nu utspelades scener som tagna ur en skräckfilm.

Efter straffpredikan av kyrkoherde Watrangius fördes kvinnorna ut ur kyrkan och upp mot berget. När det långsamt gick upp för dem vad som var på gång drabbades flera av kraftig ångest och skrek rakt ut om nåd. För att tukta skaran bildades en järnring runt de dömda och i folkhopen stod kvinnornas egna män med högafflar i händerna.

Författaren Jan Guillou har i boken *”Häxornas försvarare”* citerat Jöns Hornaeus hemska rader om Golgata-vandringen: *”De drevos, sjuttioen stycken, av vilka endast tvenne kunde sjunga en psalm, som de under vägen upprepade sedan de sjungit den till ända. Många dånade under vägen av matthet och dödsångslan, vilka av sina anhöriga släpades fram till rätteplatsen, som ligger mitt i pastoratet, en halv mil från alla de tre kyrkorna och nu kallas Bålberget.”*

Väl uppe på berget leddes kvinnorna fram till bölden som halshöggs dem en efter en. För att inte blået skulle våtas av det sprutande blodet valde man att genomföra avrättningen nedanför elden.

71 människoliv släcktes den dagen. När blodet sakta flöt nedför slutningen hjälpte kvinnornas män och barn till att samla ihop kroppsdelarna och slänga dem på elden. Därefter gick var och en hem till sitt i den stilla junikvällen.

Sörfattaren Therése Söderlind kom 2013 med hyllade romanen *”Vägen till Bålberget”* som bygger på häxprocessen i Torsåker. Söderlind, själv uppvuxen i Ångermanland, följer bland annat Malin som anklagas för att vara häxa och dottern Sigrids kamp för sin mor:

– Jag hade inte alls tänkt skriva om häxjakterna i Ångermanland, men jag gick en så kallad häxvandring i Torsåkerstrakten, anordnad av en bygdeförening, och jag blev så tagen av den. Jag kom inte förbi Bålberget, jag var tvungen att sätta mig in i det som hände i bygden, säger Therése Söderlind som nominerades till Sveriges Radios romanpris för boken.

Hur kunde detta fruktansvärda ske?

– Det har mycket med människans natur och tidens tro att göra. På Bålberget finns en minnessten där det står: *”Tidens tro drabbar människan”*. Det är tänkbara och fullkomligt sanna ord. Under vissa förutsättningar har vi människor inom oss att bli en pöbel, att rätta oss efter starka ledare.

Söderlind gör

kopplingen till 1930- och 40-talens Tyskland där tidigare stillsamma individer drogs med i nazisternas propagandahat:

– Det är inget vi kan påstå tillhörde en svunnen tid och aldrig skulle kunna hända igen. Det är en fråga om att vilja förstå också. Helst vill man ju slå ifrån sig och tro att man hade varit bättre själv. Men de flesta av oss skulle faktiskt ha anklagat varann och dragits med i hetsen.

I boken verkar anklagade Malin till slut själv tvivla på om hon är häxa eller inte. Kan det ha varit så att även de anklagade drogs med?

– Det var ju före upplysningen och det fanns hedniska riter och tro kvar. När historierna om Blåkulla kom till bygden, vandrande från mun till mun, så drömde många säkert om det. Och vad är en dröm? Säkert var en del osäkra på vad de faktiskt gjort på natten.

Men att barn angav sina mödrar och de flesta män inte gjorde något för att stoppa det?

– En del män måste ha varit rädda att deras kvinnor verkligen var i den ondes grepp. Andra kanske tvekade men tvingade sig att lita på vad prästerna sa. Vad gällde barnen så fantiserade de, som

barn alltid gjort, och många ville vara med och hitta på.

– I rättegångsprotokollet kan man se att de mindre har enklare berättelser än de äldre men att de härmar varann. De förstod inte vart det skulle leda. Det finns också rätt säkra belegg för att barnen

blev hotade av prästen, säger Therése Söderlind.

Assavrättningen i Torsåker skulle kunna ha blivit den slutgiltiga katalysatorn för en utvidgad jakt på häxor i Sverige, men i stället kom den delvis att få motsatt effekt. Trolldomscommissionens Carl Sparre hade själv hållit sig borta från Torsåker eftersom det pågående kriget krävde hans närvaro på annat håll. När han fick höra om de 71 avrättade kvinnorna blev han enligt uppgift rasande. Inte nödvändigtvis för att Sparre hyste någon större omsorg om de avrättade utan snarare för att han börja tvivla på själva innebörden av anklagelsen. Sparre ajournerade också kommissionens fortsatta verksamhet.

När processerna sedan nådde Gävle och senare Uppland fick de aldrig de hemska slut som Dalarna och Ångermanland hade sett. Detta trots att barnvittnen, visgossar och hätska anklagelser från allmogen definitivt fanns även här. Det berodde på en rad lyckliga tillfälligheter, men också på starka män som häradsdomare Anders Stiernhöök i Uppsala och biskop Rudbeckius i Västerås. Dessa satte med förnuft och list sig emot processerna och galenskapen slutade med ”endast” ett par halshuggningar.

När farsoten sedan nådde huvudstaden 1675 kom den till slut att upphöra.

Alin ”Rumpare-Malin” Matsdotter levde vid den här tiden i Katarina församling på Södermalm. Stora delar av centrala Stockholm hade restaurerats och gjorts eleganta men uppe på Katarinaberget levde de människor man såg ned på.

Artikeln fortsätter på nästa uppslag

Therése Söderlind.
Foto: ANNA-LENA AHLSTRÖM

Minnesstenen på Bålberget.
Foto: WIKIMEDIA COMMONS

Bilden visar en illustration från samlingen "Wickiana", sammanställd av den schweiziske prästen Johann Jakob Wick (1522–1588). I Sverige var det ovanligt att häxor avrättades på detta sätt.

Fem kända "häxpersoner"

Erik Clauesson

■ Som en av få män avrättades Erik Clauesson 1492 för trolldom. Intressant är att Erik egentligen inte tillbad djävulen utan asaguden Oden som vid slutet av 1400-talet fortfarande fanns kvar i allmogens medvetande. Kyrkan såg dock ingen skillnad på djävulen och asagudar och betraktade Eriks tro som kätteri.

**Tillbad
egentligen
Oden**

Bödeln Håkan

■ Håkan var utbildad i Tyskland, som tidigt dragit i gång häxjakten. Han fick snabbt ett rykte om sig att vara särskilt hänsynslös. Håkan anställdes som bödel i Jönköping 1588 och behöll sitt ämbete i 50 år. Hans specialitet var vattenprovet där Håkan kunde avgöra om en kvinna var häxa eller inte genom att kasta henne i vattnet och se om hon flöt.

Elin i Horsnäs

■ Bödeln Håkan fann ett märke under Elins ena bröst och menade att detta var djävulens. Hon vägrade att erkänna att hon var häxa, men efter tortyr medgav hon till slut att hon mördat sin man med arsenik. Elin kom att bli en av de första kvinnorna i Sverige att avrättas för trolldom och häxeri.

**En av de
första som
avrättades**

Lasses Birgitta

■ Troligen den första kända kvinna som avrättades för häxeri i Sverige. Birgitta levde i Algutsrum på Öland under första hälften av 1500-talet.

Hon erkände för fogden att hon försökt återuppväcka en man från de döda och sålt sin själ till djävulen för att lyckas med sin uppgift. Birgitta avrättades 1550.

Anna Eriksdotter

■ Anna, eller "Sotpackan" som hon också kallades, levde i Lista socken i Södermanland och blev den sista i Sverige att avrättades för häxeri eller trolldom. Anna anklagades 1704

för att ha gjort Nils Johansson blind, döv och stum då han nekade henne snus.

**"Sotpackan"
den sista
i Sverige som
avrättades**

Häxjaktens sista offer på Södermalm

Källa: Ur boken "Stockholms spökhus och andra ruskiga ställen" av Stig Linnell

Fem lästips för den som är vill veta mer om häxprocesserna i Sverige

THERÉSE SÖDERLIND: "Vägen till Bälberget"

■ Författaren för läsaren tillbaka till tiden just före massavrättningen i Torsåker 1675. Malin anklagas för att vara häxa och vet till slut knappt själv vad som är sanning och lögn. En stark roman som för en gångs skull också ger kvinnans bild av en historisk händelse.

Stark roman som ger kvinnans bild

JAN GUILLOU: "Häxornas försvarare"

■ Ett historiskt reportage på drygt 300 sidor om häxprocesserna i Sverige men också ute i Europa. Guillou ställer sig frågan hur detta kunde hända och beskriver på sitt eget sätt grymheterna som dåtidens kvinnor utsattes för. Boken ligger bakom TV4:s "Häxornas tid" som sändes i fem delar 2005.

Ligger bakom tv-serie

BENGT ANKARLOO: "Trolldomsprocesserna i Sverige"

■ Författaren är en av Sveriges främsta experter på trolldom och häxeri. Som professor i historia vid Lunds universitet arbetade Ankarloo under lång tid med att beskriva den svenska häxjakten. Bland annat i avhandlingen "Trolldomsprocesserna i Sverige", ett måste för alla som vill veta mer om Det stora oväsendet 1668-1676.

ALF ÅBERG: "Häxorna. De stora häxprocesserna i Sverige 1668-1676"

■ Finns det någon epok eller historisk händelse som Lunda-professorn Alf Åberg inte har skrivit om? Troligen inte. Här går han kort och sakligt genom häxprocesserna i Sverige mellan 1668 och 1676. En alldeles utmärkt liten bok för den som vill veta lagom mycket om häxjakten.

MARIANNE SÄRMAN: "Charlotta Taube och den sista häxprocessen"

■ Superkvinnan Charlotta Taube blev inte bara känd för att vara den första adelsperson som frivilligt lät skyddsytta sig med smittkoppor och därmed öppnade dörren för den livräddande behandlingen i Sverige. 1761 räddade hon också tolv dödsdömda kvinnor i Dalarna och gav dessutom de tortyrskadade kvinnorna skadestånd ur egen ficka.

Malins lugn och vägran att erkänna togs som bevis för hennes samröre med satan

Fortsättning från föregående uppslag

Tobaksspinnare, skeppare, textilarbetare och pigor befolkade det som då var Stockholms fattigaste del. Malin var en av dessa pigor även om hon till och från arbetat som barnmorska. Lägg till att Malin hade släkt från Finland och att hennes man tidigare dömts till döden för tidelag, och bilden av ett tacksamt offer träder fram.

Malin var stark, stolt och stursk och hade det inte helt lätt med det svenska språket vilket gjorde att hon inte kunde läsa de böner kommissionen ålade henne.

Nu började rykten florerat längs Högbergsgatan om att Malin setts flyga till Blåkulla med rumpen bar.

Vid samma tid anlände en visgosse norrifrån. Pojken, då tolv år gammal, hette Johan Johansson Griis men blev mer känd som "Gävlepojken". Visgossen, som för övrigt sett sin egen mor dömas och avrättas för troldom och hor, pekade genast ut en rad kvinnor som häxor. Skräcken sprids som vinden uppe på Söders höjder.

Den store Stockholmskildraren Per Anders Fogelström berättar i *"En bok om Söder"* 1953 om häxjakten. "Gävlepojken" Johan sprider från sitt tillfälliga hem på Åsögatan lögnerna om trakternas kvinnor och barnen i de trånga gränderna blir så skräckslagna att de inte vågar annat än att haka på i skvallret.

Snart är jakten i gång även i huvudstaden.

Först ut att anklagas är Britta "Näslöska" Sippel Galle (Brittas make hade drabbats av syfilis varpå näsan trillat av). Förfärad föräldrar får höra historier om hur deras barn tagits till Blåkulla och där dansat med djävulen medan Britta och de andra kvinnorna deltagit i allehanda orgier.

Föräldrarna finner ingen annan utväg än att gå till Svea hovrätt och riksrådet Bengt Horn med sin rädsla. *"Uti djupaste ödmjukhet äro vi fattige syndare och sorgbundne föräldrar från St. Catharina församling på Södermalm förorsakade med denna vår enaldiga böneskrift inför Högvalborne Herren att komma och i Jesu namn bedjandes om hjälp och tröst*

emot Satans våld och raseri..." skriver de gemensamt i ett brev.

När örlogskäppet "Vestervik" så sprängs i luften en vårdag i april vid Strömmen viskar barnen och visgossarna att det var Brittas död. I själva verket var det oförsiktig tobaksrökning av fulla sjömän som orsakat explosionen, men ingen vill lyssna på den förklaringen.

"Näslöska" nekar men då rätten även finner märken på hennes kropp och menar att de härstammar från satans egen piska, döms hon till döden. Britta avrättas tillsammans med sin syster och en tredje kvinna på Hötorget i april 1676.

Snart har turen kommit till "Rumpare-Malin". Hennes egen dotter Maria drogs med i hetsjakten och berättade för kommissionen hur mor sin besökts av en lång, svart, hornbeprydd varelse som stod vid hennes sida under hela rättegången. Malin stod fast vid sitt ord, vägrade erkänna trots tortyr och drog därmed på sig rättens vrede.

Straffet blev inte bara döden, "Rumpare-Malin" skulle brännas levande som ett varnande exempel på hur det gick för trollpackor som inte erkände sin synd. Rådman Chronander opponerade sig visserligen och ville ha en traditionell halshuggning före bålbränning.

Även läkaren Urban Hjärne ville ha en "mildare" dom. Han förespråkade tortyr med glödgad järnstång vilket skulle göra Malin medvetslös och undvika att hon kände lågorna på bälet.

Men Chronander och Hjärne fick inte sin vilja genom. Så kom det sig att "Rumpare-Malin" togs från häktet den varma dagen den 5 augusti 1676 för att skrivas in i svensk historia som det enda dokumenterade fallet där en kvinna bränts levande på bål för troldom och häxeri under den stora häxjakten 1668-1676. På Hötorget hade man samlat plankor och virke från rivningskäkar, samt tunnor och näver för att få fyr på brasan. En stor skara åskådare såg på när Malin steg fram mot bälet, likt en

svensk Jeanne d'Arc, och utan förtvivlan lät bödeln slå henne i bojer. För att döden skulle komma snabbare knöts en påse med krut kring hennes hals. Bredvid Malin fanns även "Tysk-Anna", som också dömts för troldom och som nu bad till Gud och skrek ut sin smärta innan bödeln gjorde sitt jobb.

Malin stod dock helt stilla och vägrade in i det sista att erkänna det hon anklagats för. Till slut orkade inte hennes döttrar se på utan att göra något. De bad sin mor att på bälet ompröva sitt beslut. Malin tittade på dem, öppnade munnen och förbannade deras lögn. Kort därefter tändes bälet och Malin togs av lågorna utan att säga ett enda ord.

Malins stoiska lugn och vägran att erkänna togs som ett bevis för hennes samröre med satan. Men faktum är att "Rumpare-Malin" blev den sista kvinna att dömas för troldom i Stockholm och en av de sista i hela riket. Fler och fler insåg det absurda i att döda människor utifrån skvaller och flera rådmän som tidigare dömt avsåg sig nu sin plats i domstolen.

Spiken i kistan för häxjakten slogs den 11 september. 15-åriga Annika Thomsdotter steg fram i rätten och liksom tusentals barn och unga före henne vittnade hon om färder till Blåkulla. Men rättens allt större skepsis och det faktum att Annika krävde ersättning för sveda och värk, fick domarna att inse att det fanns en agenda bakom ryktesspridningen. När Annika pressades bröt hon till sist ihop och berättade att hon tvingats till att vittna om Blåkulla av de tre äldre kvinnorna Anna, Annika och Lisbet. Andra barn valde då att berätta samma sak. Till slut stod det klart att vittnesmålen som sänt "Rumpare-Malin" och de andra i döden endast var påhitt.

Nu vände anklagelserna, många av dem som sett sina nära och kära avrättas vädrade nu blod. Resultatet blev en ny massaker.

"Gävlepojken" Johan Johansson Griis hängdes på Hötorget, endast 13 år gammal. Samma öde mötte Anna, Annika och Lisbet en decemberdag 1676. Och barnen som vittnat piskades offentligt på stan. 15-åriga Annika Thomsdotter som brutit ihop och avslöjat den oorganiserade komplotten, piskades i fyra dagar på fyra olika torg innan hon sattes på tukthus i ett år. Hela häxprocessen sågs nu som ett misstag och bakom jakten låg satan som förlett barnen och prästerna. Hur skulle man annars förklara massavrättningarna och tortyren?

De män i rätten som utan minsta krav på verkliga bevis skickat

"Rumpare-Malin" och de andra till bödeln, fortsatte emellertid sina liv som om inget hade hänt. Kvar fanns sönderslitna familjer och byar där mer än var femte kvinna ofratts åt skvaller. Män och barn i Älvdaalen, Mora, Torsåker och på Södermalm som skickat sina fruor och mödrar till helvetet.

Samtidigt riktades Sveriges blickar ut mot Europa, mot nya landvinningar och nya slagfält under det som kom att kallas stormaktstiden.

Av häxprocesserna fanns bara blod kvar.

DANIEL LAGERQVIST

redaktionen@expressen.se

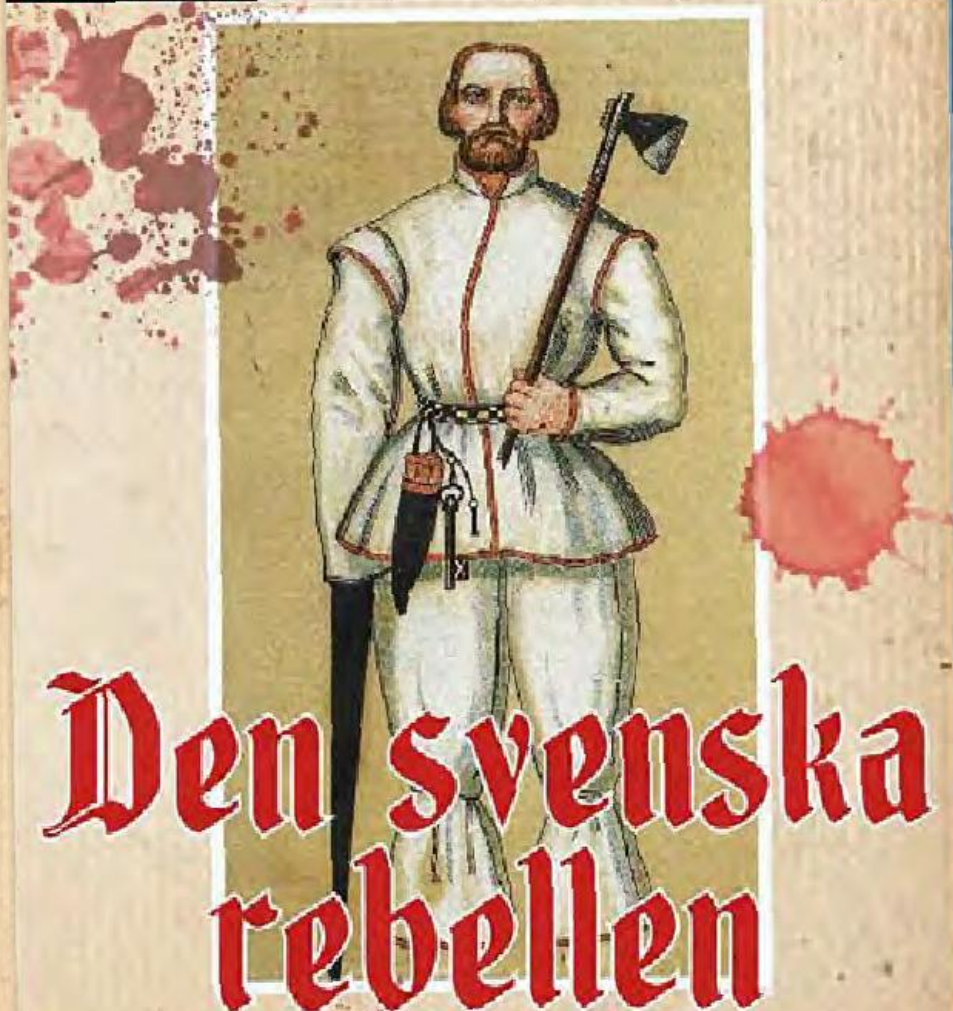

DOKUMENT *EXPRESSEN*

MISSA INTE NÄSTA DEL!

På köpet med Expressen onsdag 22 juli!

DOKUMENT
EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 4:10
ONSDAG 22 JULI

**Den svenska
rebellen**

TOLV SIDOR: Bonden Nils Dacke startade Sveriges största uppror

Vår är alla delar i serien

1

Havets härskare
Måndag 13 juli | 2

Frihetskrigarna
Onsdag 15 juli |
| 3

Häxysterin
Måndag 20 juli | 4

Den svenska
rebellen
Onsdag 22 juli |
| 5

Den blodiga
brödrakampen
Måndag 27 juli | 6

Stormaktens fall
Onsdag 29 juli |
| 7

Den omöjliga
kärleken
Måndag 3 augusti | 8

Blodbådet
Onsdag 5 augusti |
| 9

Trettio år i strid
Måndag 10 augusti | 10

Maskeradmorder
Onsdag 12 augusti |